DSE DEMOGRAPHY AND SOCIAL ECONOMY

Cite: Malynovska, Olena (2026). Dity ukrainskykh bizhentsiv viiny yak chynnyk pryiniattia rishennia pro (ne)povernennia na batkivshchynu [Children of Ukrainian War Refugees as a Factor in Making a Decision to (not) Return to their Homeland]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (65), 38—55. https://doi.org/10.15407/dse2026.03.038

https://doi.org/10.15407/dse2026.03.038
УДК 314.15-026.49
JEL Classification J 11

ОЛЕНА МАЛИНОВСЬКА, д-р наук з держ. упр.,
старш. наук. співроб., голов. наук. співроб.
Національний інститут стратегічних досліджень
01030, Україна, Київ, вул. Пирогова, 7-а
E-mail: malynovska53@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5305-0253
Scopus ID: 57190283069

ДІТИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ВІЙНИ ЯК ЧИННИК ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО (НЕ)ПОВЕРНЕННЯ НА БАТЬКІВЩИНУ

Масова вимушена міграція населення України, спричинена повномасштабною війною, актуалізувала проблему повернення громадян після завершення або послаблення воєнних дій. Особливого значення в цьому контексті набуває роль дітей, оскільки саме їхні освітні, соціальні та психологічні потреби дедалі частіше визначають міграційні стратегії сімей. Метою статті є оцінка впливу дітей на формування намірів українських біженців війни щодо повернення на батьківщину, визначення основних чинників, які впливають на відповідні рішення, а також обґрунтування рекомендацій для державної політики сприяння репатріації та реінтеграції сімей із дітьми. Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі дітей як самостійного чинника (не)повернення українських біженців та у визначенні механізмів врахування їхніх потреб під час формування державної політики повернення. Для досягнення поставленої мети використано порівняльний, статистичний та аналітичний методи, метод узагальнення, а також аналіз даних міжнародних організацій, результатів соціологічних досліджень українських біженців і міжнародного досвіду реінтеграції дітей-поверненців. Показано, що зі збільшенням тривалості перебування за кордоном, інтеграції дітей у систему освіти країни перебування, розширенням їхніх соціальних зв'язків та мовної

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)
© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2026. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

компетентності зменшується ймовірність повернення сімей до України. Водночас успішність адаптації дітей після повернення значною мірою визначає сталість репатріації та запобігає повторній еміграції. Обґрунтовано, що державна політика повернення має передбачати комплекс заходів із підготовки дітей до реемігрaції, розвитку української освіти за кордоном, підтримки української мови та ідентичності, а ще створення в Україні ефективної системи освітньої, мовної, психологічної й соціальної адаптації дітей-поверненців. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання під час удосконалення державної міграційної, освітньої та соціальної політики, спрямованої на повернення українських громадян і забезпечення успішної реінтеграції сімей із дітьми.

Ключові слова: *українські біженці війни; вимушена міграція; діти; повернення; реінтеграція; державна міграційна політика.*

Постановка проблеми. Агресія РФ 24 лютого 2022 р. призвела до масового вимушеного переміщення громадян України. Мільйони українців знайшли прихисток у зарубіжних державах, які надали їм тимчасовий захист. Наймасовіший виїзд відбувався протягом першого півріччя після ворожого вторгнення, проте й на п'ятий рік війни еміграція продовжується. Водночас частина вимушених переселенців після певного часу перебування за кордоном повернулася на батьківщину. Попри це, за оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на травень 2026 р. за кордоном перебувають до 6 млн біженців війни з України, з них 5,4 млн в Європі, понад півмільйона в інших частинах світу [1]. Масовий відплив населення погіршує демографічну ситуацію, становить загрозу соціальному та економічному розвитку. Тому, як це зазначено в чинній Стратегії міграційної політики України, повернення громадян України, які перебувають за кордоном, є основним завданням держави[1]. Створення умов для добровільного, безпечного та сталого повернення потребує постійного моніторингу вимушеної міграції, вивчення намірів та планів українців за кордоном, чинників їх формування, врахування яких є необхідним у процесі розроблення державної політики, спрямованої на заохочення повернення та успішну реінтеграцію поверненців в українське суспільство.

Аналіз публікацій. Упродовж останніх років дослідження сучасної української вимушеної міграції за кордон набули суттєвого розвитку. Цьому предмету присвячені десятки наукових звітів і статей українських та зарубіжних науковців. Передовсім варто згадати аналітичні матеріали, підготовлені на основі представницьких опитувань вимушених переселенців, що систематично проводить Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Міжнародна організація з міграції (МОМ). Серед робіт українських авторів та аналітичних центрів на окрему увагу заслуговує

[1] Кабінет Міністрів України (2017). Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження № 482-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 14.08.2026).

аналітика Центру економічних стратегій (ЦЕС), який здійснив уже п'ять хвиль досліджень біженців війни з України, де представлено оцінку чисельності біженців та їх складу, аналізується рівень їх економічної та соціальної інтеграції в країнах перебування, досліджуються чинники, що впливають на готовність повернутися в Україну. Зважаючи на специфіку складу біженців війни, серед яких переважну більшість становлять жінки та діти, ці та інші дослідження обов'язково враховували вплив сімейних обставин на міграційну поведінку людей, їх значення для ухвалення рішення щодо повернення додому чи постійне проживання за кордоном. Уперше науковці спробували оцінити готовність до повернення саме дітей мігрантів у п'ятій хвилі дослідження ЦЕС. Однак відповідне питання ставилось батькам, думка яких могла відрізнятись від думки дітей [2]. Зі слів батьків вивчали становище українських дітей та підлітків за кордоном також і зарубіжні науковці. Однак починаючи з 2024 р. німецький Федеральний інститут демографії (BiB), який здійснив кілька хвиль опитування українських біженців, з дозволу батьків безпосередньо опитував дітей старше 11 років [3]. Такі дослідження вкрай важливі: по-перше, тому, що діти-біженці належать до особливо вразливої групи вигнанців, а, по-друге, у зв'язку з впливом їхнього самопочуття в чужому оточенні на процес інтеграції їхніх родин, на наміри щодо повернення.

Отже, вивчення впливу дітей як чинника ухвалення рішення про повернення українських біженців війни на батьківщину та їх реінтеграцію необхідне для розроблення політики щодо повернення, є надзвичайно **актуальним** і потребує спеціальних досліджень. Оскільки досі деталізованого аналізу ролі дітей у формуванні намірів повернутись бракує, висновки, представлені в цій статті, базуються не лише на даних щодо українських біженців війни, а й на аналізі міжнародного досвіду, передусім країн, які стикались із проблемою повернення, або намагалися стимулювати повернення співвітчизників на батьківщину та забезпечити їхню успішну реінтеграцію, зокрема на результатах досліджень албанських, латиських, польських науковців.

Мета статті полягає в оцінці впливу врахування інтересів дітей, їхніх реальних чи уявних проблем у процесі повернення та реінтеграції на наміри щодо зворотної міграції, а також у формуванні пропозицій щодо політичних рішень із сприяння репатріації сімей з дітьми. Значення наявності дітей для ухвалення рішення про повернення розглядається в двох аспектах. По-перше, як проблема власне дітей та їхніх сімей, розв'язання чи не розв'язання якої може мати вирішальний вплив на здійснення репатріації, перебіг реінтеграції родини на батьківщині, що у разі негативного результату може призвести до нового виїзду за кордон. По-друге, як суспільна проблема, питання дієвості державної політики репатріації та реінтеграції поверненців, зокрема здатності освітньої системи забезпечити умови для успішної інклюзії дітей та молоді, що повертаються.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових методів пізнання. Порівняльний метод забезпечив зіставлення міжнародного досвіду підтримки повернення мігрантів і особливостей державної політики різних країн, статистичний — дав змогу проаналізувати дані міжнародних організацій та результати соціологічних досліджень щодо українських біженців. Метод узагальнення використовувався для визначення ключових чинників, що впливають на рішення сімей з дітьми щодо повернення в Україну, та обґрунтування відповідних рекомендацій для вдосконалення державної політики у сфері репатріації та реінтеграції.

Новизна отриманих результатів полягає в актуалізації питання впливу дітей на прийняття українськими біженцями війни рішення про повернення на батьківщину, а також у сформованих за результатами дослідження пропозиціях щодо його врахування в політиці зі створення умов для повернення українців додому.

Виклад основного матеріалу. Повернення мігрантів на батьківщину є одним з етапів міграційного процесу в сучасному світі, де тимчасова, циркулярна, ліквідна міграція перетворилася на типове явище. Стосовно українських воєнних мігрантів тимчасовість їхнього перебування за кордоном визначена вже самим правовим статусом, тобто тимчасовим захистом, наданим ЄС та низкою інших держав. Але у багатьох випадках міграція, планована як тимчасова, з часом трансформується на постійну. Частина трудових мігрантів, котрі первісно сподівались заробивши певні кошти повернутися додому, затримується за кордоном на довші строки, імпортують або створюють сім'ї, інтегруються в суспільство, перетворюються на постійних резидентів країн перебування. На п'ятий рік війни подібний процес відбувається в середовищі вимушених мігрантів з України. У зв'язку із запланованою на 2028 рік відміною дії щодо українців Директиви ЄС про тимчасовий захист Єврокомісія рекомендує країнам-членам шляхи скоординованого м'якого виходу з цього режиму, коли умови в Україні це дозволять [4]. Тим біженцям, які інтегрувалися в суспільство (вивчили мову, мають роботу, навчаються, встановили сімейні зв'язки з мешканцями країн перебування) має бути надана можливість отримати інші правові статуси відповідно до національного законодавства, тобто дозволи на проживання на підставі працевлаштування, освіти, родинних зав'язків, або й статус постійного мешканця. Все більше наших співвітчизників набувають необхідних підстав для врегулювання свого правового становища. У Польщі працевлаштовано до 80 % біженців війни, в Німеччині — третина, проте ця частка швидко зростає. Майже у півтора рази за роки великої війни збільшилася чисельність українських студентів за кордоном. Інтеграція на ринку праці сприяє посиленню соціальних зв'язків та покращенню добробуту воєнних мігрантів. Так міграція українців поступово трансформується з вимушеної на трудову та переселенську. Більше того, на думку деяких авторів,

якщо в 2022 р. мотивом виїзду був порятунок від небезпек війни, то пізніші емігранти прагнуть не лише безпеки, а й вищої зарплатні, доступу до медичних чи освітніх послуг, можливостей самореалізації [5]. Це позначається й на готовності мігрантів повертатися на батьківщину: за даними опитувань, таку готовність (тим більше, що безпекові ризики в Україні залишаються значними) висловлює все менша частка українських біженців [6].

Згідно з неокласичною економічною теорією, що найчастіше застосовується для пояснення міграційних процесів, міграція зумовлена різницею в доходах. Мігрант раціонально оцінює вигоди та витрати від зміни країни проживання і прагне дістатися туди, де потенційні заробітки вищі, а умови життя кращі. Звідси висновок, що повернення з більш багатих і благополучних країн є маловірогідним, очікувати масового повернення українців, котрі перебувають в розвинених європейських країнах, США чи Канаді не варто. Разом з тим так звана нова економіка міграції розглядає міграцію як стратегію домогосподарства, коли міграція його членів приносить позитивний результат для всієї сім'ї. За такого підходу при ухваленні рішення про повернення мігранти враховують не лише свої економічні інтереси, а й освітні та соціальні інтереси дітей, довгострокові наслідки для родини.

Перспективи сім'ї великою мірою залежать від того, які інвестиції зроблено у людський капітал дітей, тобто в забезпечення їхньої освіти, накопичення знань, навичок та досвіду, що визначатимуть продуктивність і доходи людини в дорослому житті. Освіта — чи не найважливіший фактор, що впливає на рішення сім'ї з дітьми про повернення або залишення за кордоном. Якщо батьки вважають, що в країні перебування система освіти є більш розвиненою, ніж на батьківщині, це стимулює сім'ї залишатися, щоб діти могли скористатися кращими освітніми можливостями.

Внески у розвиток людського капіталу дитини багато в чому залежать від економічної спроможності родини. Сім'ї з вищими доходами мають більше можливостей забезпечити різнобічний розвиток дитини. Якщо з поверненням на батьківщину такі можливості будуть втрачені, керуючись інтересами дітей сім'я залишатиметься за кордоном, і навпаки: якщо на батьківщині економічні умови покращуються і дають можливість забезпечити дітей всім необхідним, це стимулює повернення.

Розглядаючи роль дітей у рішенні мігрантів про повернення на батьківщину, К. Дустман (C. Dustmann) у статті «Діти та зворотна міграція» підкреслює, що людський капітал зазвичай країно-специфічний [7]. Він формується завдяки освіті, шо здобувається мовою країни перебування, підтверджується її свідоцтвами та дипломами. В ході навчання дитина встановлює соціальні зв'язки, сприймає місцеві норми спілкування та культури. Тому інвестиції у людський капітал дітей створюють ефект закріплення: чим довше діти інтегруються у систему освіти країни міграції, тим дорожчим і з економічної, і з психологічної точки зору стає повернення.

Водночас загроза асиміляції дітей може мати й протилежний ефект. Батьки, які прагнуть зберегти мовну і культурну ідентичність своїх дітей, виховати їх на основі цінностей та традицій батьківщини, можуть схилятись до швидшого повернення додому, залишатись за кордоном лише до моменту, коли діти досягають віку активної соціалізації та здобуття освіти. Драйвером такого рішення подеколи виступає також побоювання виникнення непорозумінь із молодшими членами родини внаслідок їхньої глибшої, порівняно з батьками, акультурації в країні перебування. Прагнення батьків до формування національної ідентичності своїх дітей найчастіше пов'язане зі стратегією соціальної мобільності [8], адже збереження притаманних вітчизняній культурі своєрідних рис, мультикультурність забезпечує дітям гнучкість і адаптивність, надає переваги, що можуть бути однаково успішно реалізовані як у країні перебування, так і при поверненні на батьківщину, а ще у випадку будь-яких інших транснаціональних переміщень.

Аналіз статистичних даних про повернення мігрантських сімей на батьківщину за двадцятирічний період, здійснений в Данії, показав, що сім'ї з дітьми, народженими в країні перебування, рідше схиляються до рееміграції. Це ж дослідження довело, що на готовність до зворотної міграції впливає вік дітей. Ймовірність повернення зменшується із їх дорослішанням [9]. Маленькі діти легше адаптуються до переїзду, натомість діти шкільного віку уже сформували соціальні зв'язки, інтегрувались у культурне середовище. Повернення дітей середнього та старшого шкільного віку на батьківщину може призвести до труднощів з продовженням навчання, психологічного стресу. Дискомфорт дітей здатен утримати сім'ю від повернення, або обумовити повторний виїзд, якщо реінтеграція на батьківщині зазнала невдачі. Чим старшими стають діти, тим менша мобільність сім'ї.

Варто зазначити, що зворотна міграція — окремий вид міграційних переміщень, який, як і виїзд за кордон, часто супроводжується труднощами адаптації, навіть культурним шоком. Адже за час відсутності вдома рідна країна зазнала змін, змінились й самі мігранти, збагачені новим досвідом, на фоні якого трансформується сприйняття батьківщини. Особливо складною адаптація після повернення є для тих, хто не знає чи не пам'ятає країну походження, тобто для дітей, або народжених за кордоном, або вивезених у ранньому дитячому віці. По поверненні такі діти стикаються з багатьма викликами психологічного, культурного, лінгвістичного характеру. Їхня інклюзія в освітню систему та середовище однолітків може бути пов'язана з серйозним стресом не лише для них, а й для родини.

Склад біженців війни з України дає підстави для припущення, що наявність дітей — серед найважливіших чинників ухвалення рішення про повернення чи неповернення на батьківщину. За даними згаданого вище

дослідження ЦЕС, 37 % українських біженців, які на даний час перебувають за кордоном, виїхали з дітьми до 18 років. Ще 17 % мають у складі сім'ї дорослих дітей. На п'ятому році війни цілком вірогідно, що на момент виїзду частина цих дорослих дітей були неповнолітніми. Високу частку дітей серед біженців війни з України підтверджує офіційна статистика країн перебування. На червень 2026 р., за даними Євростату, серед 4,37 млн українських користувачів тимчасового захисту в Європі діти до 18 років становили приблизно третину, тобто трохи менше півтора мільйона [10].

Для оцінки ролі дітей в процесі повернення важлива не лише їхня кількість, а й статево-віковий склад. За даними Євростату, більшість неповнолітніх українців під тимчасовим захистом становлять діти до 14 років — 21,9 % усіх біженців, 14—17 річних — 8 %. Кількість хлопчиків дещо переважає кількість дівчаток (відповідно 15,9 % і 14,1 %) [10], що, вірогідно, є не лише демографічною закономірністю, а й проявом прагнення батьків убезпечити хлопців, передусім підлітків, від майбутньої мобілізації.

Частка дітей упродовж чотирьох років війни змінювалася незначною мірою і попри деяке зменшення у порівнянні з 2022 р., коли вона сягала 35 %, лишалася стабільною. Її коливання пов'язані передусім з динамікою міграційних процесів, тобто виїздом з України і поверненням на її територію. Так, протягом 2025 р., за даними прикордонників, з України виїхали майже на 300 тис. громадян більше ніж в'їхали [11]. За оцінками МОМ, за роки війни на Батьківщину повернулися не менше 1,1 млн біженців і цей процес продовжується [13]. Якщо припустити, що частка дітей в цих потоках, як і в загальній кількості українських біженців в Європі, становить близько третини, то лише за рік з України виїхали до 100 тис. дітей. Водночас у країні налічується не менше 400 тис. дітей-поверненців.

На зміни чисельності українських дітей за кордоном впливають також демографічні чинники. По-перше, це дорослішання підлітків, які з плином часу переходять до категорії дорослих, а по-друге, — народження дітей українськими матерями в країнах перебування. Наприклад, у Польщі за роки війни українки народили приблизно 47 тис. дітей (2022 р. — 12,3 тис., 2023 р. — 12,9 тис., 2024 р. — 11,5 тис. [13], 2025 р. — приблизно 10 тис. [14]). Оскільки національна статистика фіксує народження за громадянством матері незалежно від статусу її перебування, до цього числа включено дітей не лише воєнних біженок, а й громадянок України, котрі мають дозволи на проживання в країні. Українців з дозволами на проживання в Польщі приблизно 600 тис., понад 900 тис. користуються тимчасовим захистом. Оскільки частка жінок серед останніх вища, то й частка народжених ними дітей також має бути вищою. Припустимо, що в 2022—2025 роках біженки народили 30 тис. дітей. Це означатиме, що в числі близько 400 тис. громадян України до 18 років під тимчасовим захистом у Польщі десь 8 % народились на території цієї країни.

Хоча така оцінка й доволі умовна, її вірогідність підтверджується аналогічною щодо біженців війни в Німеччині. За даними опитувань Федерального інституту демографії (ВіВ), під час перебування в країні дитину народили 6 % українських біженок [3], або приблизно 30 тис. з понад пів мільйона користувачок тимчасового захисту. Тобто серед 360 тис. українських дітей, що знайшли прихисток у Німеччині, десь 6 % народжені на її території. Якщо припустити, що в інших країнах перебування українців частка народжених під час еміграції приблизно така ж, то в півторамільйонній когорті дітей біженців за кордоном не менше 120 тис. — це діти, місце народження яких не Україна.

Варто нагадати також, що, хоча в Європі, на відміну від більшості країн західної півкулі, не застосовується так зване право ґрунту, тобто автоматичне надання громадянства дитині, народженій на території країни, за певних умов факт народження все ж може спростити натуралізацію. Наприклад, дитина, народжена в Португалії, отримує громадянство країни, якщо хоча б один з батьків легально проживав у країні понад рік, незалежно від його статусу. Навіть якщо батьки не мали законних підстав для проживання, народжена в Португалії дитина має право на спрощену натуралізацію, якщо прожила там п'ять років і відвідує школу. Дитині, народженій в Ірландії, громадянство надається, якщо один з батьків прожив у країні три роки до її народження. Німецьке громадянство при народженні надається дитині, якщо хоча б один із батьків легально проживав у країні понад п'ять років та мав дозвіл на постійне проживання [15]. У Великій Британії факт народження надає право на громадянство, якщо хоча б один з батьків мав дозвіл на постійне проживання. Проте, якщо дитина народилася в країні і прожила там перші 10 років життя, вона може зареєструватись як громадянин — навіть якщо її батьки не мали легального статусу на момент її народження [16]. До того ж, повсюди в світі існують можливості для натуралізації найближчих родичів громадянина, тобто у випадку народжених за кордоном дітей, їхніх батьків, що може стати додатковим чинником неповернення відповідних сімей.

Реінтеграція десятків тисяч маленьких громадян України, котрі не знають іншої країни, ніж країна їхнього перебування, як народжених за кордоном, так і вивезених у ранньому дитячому віці, може становити проблему і для сім'ї, і для суспільства. Проте ще більше проблем неодмінно виникатимуть з реінтеграцією дітей шкільного віку, процес соціалізації яких через освіту, засвоєння основних правил спілкування, культурних кодів, формування особистості відбувається за кордоном. Вихованим у чужому мовному та культурному середовищі дітям буває важко знайти порозуміння з іншими членами родини, вони можуть «заякорити» сім'ю за кордоном, а у разі повернення на батьківщину значно ускладнити реінтеграцію, а то й спонукати батьків до повторного виїзду.

Загальна чисельність школярів за межами країни продовжує зростати за рахунок залучення до освіти за кордоном дітей, які виїхали з України в дошкільному віці, а також унаслідок виїзду старшокласників, що продовжується. Причиною останнього є як тривога за життя дітей в країні, де триває повномасштабна війна, так і хвилювання батьків про можливе зниження мобілізаційного віку, що передусім стосується хлопчиків.

За даними ЮНЕСКО, яка накопичує та аналізує дані щодо задоволення освітніх потреб дітей та молоді біженців війни з України, чисельність українських учнів в європейських школах стабільно зростає. Якщо в 2022 р. їх нараховувалося близько 300 тис., то в 2024 р. — вже понад 660 тис. У місцевих школах навчалися 78 % українських дітей шкільного віку, які перебували за кордоном. Половина з них навчалась виключно в школах країни перебування. Водночас 29 % разом із відвідуванням місцевої школи вчились онлайн в Україні. Щоденно на ці уроки вони витрачали щонайменше три години часу, тобто несли подвійне навантаження. Серед решти дітей, які не відвідували місцеві школи, 16 % продовжували навчатися в українських школах онлайн, а 6 % взагалі ніде не вчилися [17]. Отже, до 100 тис. українських дітей за кордоном не охоплені шкільною освітою. Нижчий рівень включення до освітньої системи країни перебування характеризує дітей з поганим знанням мови, дітей з інвалідністю, а також нещодавно прибулих.

З проблемою прогалин в освіті, що можуть мати негативні наслідки для накопичення людського капіталу дитини і вплинути на успішність її подальшого життя, стикаються також діти-біженці, які відвідують школу. Вона передовсім пов'язана із поганим знанням мови викладання, а ще з відмінностями від українських програм та стилю викладання в країнах перебування. Про це свідчить порівняння успіхів в навчанні українських дітей з їхніми місцевими однолітками. Офіційно такі дані збираються в Польщі. Згідно з ними, в середньому українці менш успішні в школі, хоча з часом розрив між ними та поляками скорочується [17]. Процес адаптації триває близько року, коли діти звикають до простішої, порівняно з українською, освітньої програми, але мусять подолати мовний бар'єр, дещо нижчий в слов'янських країнах.

У Німеччині, як свідчать дані Федерального інституту демографії (BiB), серед опитаних дітей з України на момент прибуття понад 90 % зовсім не знали німецької мови, а за результатами опитування 2024 р., 48 % дітей та підлітків оцінили свої знання німецької мови як хороші чи дуже хороші, проте зовсім нею не володіли 13 % [3]. Попри більш значний прогрес у вивченні мови, ніж у старших членів родини (все ще не говорили німецькою на момент опитування 59 % батьків опитаних дітей), здатність спілкуватися мовою країни перебування, що є запорукою встановлення соціальних зв'язків, успішної інтеграції, у понад половини українських дітей у Німеччині була все ще недостатньою.

Закономірно, що діти з нижчою мовною компетенцією частіше переживали більші соціально-емоційні труднощі. Німецькі вчені оцінювали задоволення життям українських дітей-біженців за десятибальною шкалою, де 0 — повністю незадоволений, 10 — повністю задоволений. Середній рівень задоволення — 7,2. Проте 30 % дітей потрапили в групу з низьким рівнем задоволення життя — менше 6. Найнижчі оцінки виявились у підлітків 14—17 років.

Характерно, що незадоволення життям притаманне дітям, які не змогли відповісти на запитання щодо своїх намірів залишитись за кордоном чи повернутись додому. Таких виявилось 35 %, значно більше ніж серед дорослих респондентів. З одного боку, це може бути виявом усвідомлення, що в кінцевому рахунку рішення ухвалюватиметься батьками, проте з другого, може бути результатом суперечливих почуттів, свідчити про когнітивний дисонанс, який провокує напругу і невизначеність.

Про свій намір назавжди залишитись у Німеччині заявили 34 % українських дітей, опитаних BiB. Частка неповерненців серед їхніх батьків становила 49 %. Варто підкреслити, що бажання дітей залишатись у Німеччині корелюється з рівнем знання німецької мови та наявністю німецьких друзів. Натомість діти, які крім німецької школи навчаються онлайн в українській, меншою мірою орієнтовані на тривале перебування за кордоном.

У планах на майбутнє діти і батьки не завжди одностайні. В 42 % обстежених родин ні діти, ні батьки не бажали проживати в Німеччині постійно. Але у чверті сімей діти та батьки солідарні у прагненні залишатись у країні. Водночас у 24 % родин, хоча батьки планують залишатися в країні прихистку, діти не поділяють їхніх намірів. Найменшу групу, лише 6 %, становлять сім'ї, де діти хотіли б постійно жити в Німеччині, а батьки — ні [3].

За даними німецьких дослідників, діти та підлітки менше схильні залишатися за кордоном, ніж їхні батьки. Згідно ж із результатами п'ятої хвилі опитування Центру економічної стратегії, діти менш схильні до повернення, ніж вимушені мігранти загалом: планують повернутися 32 % і 43 % відповідно [3]. Можна припустити, що такі розбіжності пов'язані з тим, що опитування ЦЕС охоплювало українців в різних країнах, не лише в Німеччині, а також тим, що проводилося воно пізніше, чим дослідження BiB. Із збільшенням часу, проведеного за кордоном, інтеграція поглиблюється, зв'язки з батьківщиною слабшають, особливо, якщо на момент виїзду внаслідок віку мігранта вони не були достатньо сформовані.

Попри певні розбіжності, результати обох досліджень указують на те, що значна частина дітей та молоді, які вимушено опинилися за кордоном у результаті війни, орієнтовані на подальше проживання в країнах перебування. Для України неповернення дітей означатиме або неповернення всієї сім'ї, або повернення старших членів родини, тобто не лише кількісні

втрати, а й погіршення вікової структури та пришвидшення старіння населення.

У контексті державної політики щодо створення умов для повернення українців на батьківщину робота з дітьми та молоддю видається найбільш важливою і складною. Крім спрямованих на весь біженський загал заходів, необхідні адресні зусилля, передусім в освітній, інформаційній, культурній сферах, з тим, щоб виховати та закріпити у молоді за кордоном українську ідентичність, закласти підвалини для можливого майбутнього, наприклад, після завершення навчання, повернення, навіть якщо на цей час наміру повертатись додому немає.

На п'ятий рік війни накопичено доволі багато наукової інформації щодо чинників, які впливають на наміри вимушених мігрантів з України повернутись на батьківщину. Повернення може бути наслідком неможливості адаптуватись та налагодити життя в країнах перебування. З другого боку, — результатом, так би мовити, неповної еміграції, коли люди вдалися до тимчасового виїзду в найбільш гострий період війни, проте центр їхніх життєвих інтересів (рідні і близькі, житло, робота, бізнес) залишався в Україні. Емоційні переживання, туга за домом, за батьківщиною мають важливе значення як мотиви повернення. Можна припустити, що у випадку сімей з дітьми вони трансформуються в бажання ростити дітей в українському мовному та культурному середовищі, виховувати їх українцями.

На жаль, досліджень життєвих траєкторій поверненців бракує, тим більше немає даних щодо успіху чи неуспіху реінтеграції дітей з їхніх сімей. Ми можемо лише будувати деякі припущення, які варто враховувати у розробленні політики сприяння поверненню. По-перше, результат адаптації дитини на батьківщині може впливати на сталість повернення всієї родини, а її неуспіх — призвести до повторного виїзду. По-друге, він має важливий демонстраційний ефект для тих сімей і дітей, які все ще залишаються за кордоном і розглядають варіанти подальшої міграційної стратегії. Хоча логічно припустити, що поки триває війна, серед поверненців сімей з дітьми менше, ніж серед біженців війни загалом, проте такі сім'ї існують і стикаються (або можуть стикнутися) з проблемами реінтеграції, а отже потребують підтримки держави, особливо системи освіти.

Специфічні характеристики та потреби дітей поверненців обумовлені їхнім міграційним досвідом. Хоча навіть для тих, хто виїхав одразу після російського вторгнення, строк перебування за кордоном не є аж таким довгим, проте він становить значну частину життя дітей, і чим вони молодші, тим більшу. Чинник часу, що є чи не вирішальним для ухвалення рішення про реміграцію, для дітей та молоді набагато вагоміший, ніж для їхніх батьків. Відчуття дому, батьківщини у дітей до виїзду не встигло достатньо розвинутися. Водночас болісна травма війни і втечі є серйозним викликом стійкості для несформованої особистості. Дітям легше адаптува-

тись до нового середовища, вивчити мову, завести нових друзів, а повернення додому може бути для них серйозним стресом, не менш гострим, аніж вимушена міграція за кордон.

Для підтвердження цих міркувань, за відсутності українських досліджень, присвячених дітям-поверненцям, спробуємо скористатися висновками вчених з країн, які заохочують повернення співгромадян на батьківщину і стикаються з проблемами адаптації дітей після реемігрції.

Незалежно від походження, ці автори наголошують, що для подолання проблем дітей, які виникають після повернення на батьківщину, ключове значення має рівень володіння рідною мовою. Він прямо залежить від стратегії акультурації, обраної сім'єю під час перебування за кордоном (асиміляція, інтеграція, сепарація, маргіналізація), і тісно пов'язаний з усвідомленням приналежності до країни походження. Регрес мовної компетенції корелює із послабленням національної ідентичності і негативно вливає не лише на лінгвістичні здібності, а й на емоційний, інтелектуальний та соціальний розвиток дитини [18].

Діти реемігрантів зазвичай двомовні, вони добре володіють мовою своєї країни на побутовому рівні, але в школі на батьківщині можуть стикатись із труднощами під час засвоєння навчального матеріалу через незнання спеціальної лексики, а також поганої письмової мови, якщо за кордоном не відвідували діаспорні школи чи не навчалися мови онлайн. Тому необхідною є ретельна діагностика рівня володіння мовою і, у разі потреби, врахування в індивідуальному розкладі занять після повернення.

Для українських біженців питання мови має певну специфіку. Відомо, що серед них переважають вихідці з найбільш постраждалих від війни східних та південних регіонів країни, де російська мова була доволі поширеною. Частина українців продовжує користуватися нею і в еміграції, а мовна компетенція дітей залежить передусім від мови спілкування в родині. Важливо, що використання української в Україні загалом за роки війни істотно поширилося. Неналежне знання дітьми-поверненцями державної мови може зумовити непорозуміння не лише прагматичного, а й ідеологічного характеру. Тому вкрай важливою є мовна освіта за кордоном, функціонування суботніх та недільних шкіл діаспори, освітніх онлайн платформ.

Діти-поверненці опиняються не лише між двома мовами, а й між двома культурами, в середовищі, де панують інші, ніж засвоєні ними під час перебування за кордоном, культурні коди. Наприклад, стосунки в школі в країнах, де діти проживали до повернення на батьківщину, могли бути набагато більш ліберальними, передбачали меншу дистанцію між учнем та вчителем, тобто відрізнялися від більш авторитарної шкільної традиції в Україні, яку діти-поверненці можуть сприймати як жорстку і застарілу.

Польські дослідники відмічали також міжособисті проблеми, що виникали в класі внаслідок того, що зауваживши шпаргалки чи підказки діти-

поверненці з країн, де такі речі вважаються неприйнятними, звертали на них увагу вчителя. Якщо вчителі намагалися не помічати інакшість дітей з сімей поверненців, то інші діти, навпаки, її акцентували в жартах, а то й у конфліктах. Місцеві учні подеколи сприймали поверненців як іноземців, як чужих. У випадку України інакшість поверненців може визначатися ставленням до них як до тих, хто сховався за кордоном, коли їхні однолітки в Україні переживали всі страхіття війни. Не виключено також, що виникне ситуація, відмічена албанськими дослідниками, коли маргіналізація поверненців відбувалась унаслідок демонстрації ними зверхності до однолітків, котрі не жили за кордоном, не набули певних знань та навичок [19].

Діти-поверненці через інші інтереси, манери та культурні норми, неволодіння місцевим сленгом частіше ставали об'єктом булінгу, а вчителі лишалися безпорадними, оскільки не були готовими до роботи з дітьми, котрі слабо розуміють рідну мову, а ще не мали відповідних методик.

Це підтверджують також латиські дослідники, які довели, що проблеми виникали тоді, коли вчителі не враховували особливості дітей-поверненців, їхній міграційний досвід, ставилися до них, як до всіх інших учнів, ігнорували той факт, що діти лише формально поверталися додому, де все мало б бути знайоме та зрозуміле, і потребували окремої підтримки.

Хоча, як пише Даяна Гроса (Daina Grosa), яка досліджувала реемміграцію до Латвії, страхи реінтеграції дітей до латиської освітньої системи більше поширені в діаспорі, ніж серед тих, хто вже повернувся, проте лише одиниці опитаних реемігрантів не бачили проблем з адаптацією своїх дітей на батьківщині. Більшість вважали, що головним викликом є рівень володіння дітьми латиською мовою (73 %), більше половини (59) були стурбовані іншим підходом до навчання, а також ставленням вчителів (46) та однокласників (41 %). Багато батьків відмічали слабку комунікацію між школою та родинами, яка в країнах, де вони проживали раніше, була важливою частиною навчально-виховного процесу [20].

Невдачі в школі, спричинені неповним знанням мови, непорозуміння з місцевими однолітками викликають у дітей-поверненців незадоволення та фрустрацію. За даними різних країн, зокрема Албанії, вони мають гірші академічні успіхи, ніж їхні однолітки на батьківщині [19]. З одного боку, це стає на заваді продовженню освіти, погіршує кар'єрні перспективи, а з другого, — причиною того, що сім'я, зважаючи на розчарування та незадоволення дитини, вирішує повторно виїхати за кордон. Невдача в реінтеграції дитини впливає на результат реінтеграції всієї родини, тому її причини мають бути детально проаналізовані і враховані у процесі формування державної політики повернення.

Разом з тим міграційний досвід та перебування, так би мовити, між двома культурами створюють не лише проблеми, а й забезпечують для дитини додаткові можливості, що необхідно розвивати. Вони полягають у

багатомовності, яку необхідно зберегти і розвивати, а також у мультикультурній ідентичності, відкритості до нового і різноманітного.

У працях, присвячених реінтеграції дітей, як і в загальній літературі на тему повернення мігрантів на батьківщину, підкреслюється вкрай важлива роль належної підготовки до повернення. У випадку дітей вона залежить від зусиль дорослих, наприклад, чи підтримують вони навички рідної мови дитини, чи знайомлять її з майбутнім середовищем через спілкування з рідними та друзями, які залишаються вдома, чи створюють у дитини відчуття впевненості в отриманні підтримки під час пристосування до життя на батьківщині.

Забезпечення мовної компетенції може здійснюватися шляхом сімейного навчання, дистанційної освіти, а також спрямування дитини до діаспорних шкіл, зазвичай у вихідні. Ґрунтуючись на досвіді латвійської спільноти в Австралії, Даяна Гроса виявила, що відвідування діаспорних осередків та шкіл забезпечує можливість зустрітися з іншими співвітчизниками та дізнатися про культуру рідної країни, сприяє збереженню національної ідентичності. Однак належного вивчення мови на рівні, потрібному для продовження навчання в Латвії, такі школи дати не можуть [21].

У країнах, які заохочують повернення співгромадян з-за кордону, уже накопичено певний досвід створення умов для реінтеграції дітей з сімей поверненців, який може бути корисним для України. Наприклад, у Польщі рішенням Міністерства освіти гарантовано дітям зворотних мігрантів 3—5 додаткових уроків на тиждень з польської мови або інших предметів упродовж 12 місяців після повернення. В Латвії діти-поверненці визнані окремою категорією учнів. Відповідно до постанови уряду, вони можуть розраховувати на додаткові уроки з мови протягом 1—3 років після повернення. Розроблено методологію таких занять та рекомендації для шкіл. У 2021 р. видано онлайн-посібник для батьків та вчителів. Студентів-педагогів навчають враховувати особливості дітей з міграційним досвідом. В Албанії освітні питання включено до державної стратегії реінтеграції мігрантів, які повертаються на батьківщину. Зокрема, налагоджено облік дітей-поверненців, підготовку та поширення інформаційних матеріалів, підготовку навчальних планів, зважаючи на потреби таких дітей, їх психологічну підтримку, семінари для вчителів, організацію літніх шкіл з албанської мови та культури для дітей з міграційним досвідом.

Висновки. Діти є одним із ключових чинників, який впливає на рішення мігрантів щодо реміграції. Їхній добробут, освіта, психологічний комфорт і майбутні перспективи є тією оптикою, через яку батьки зважують усі «за» і «проти» повернення на батьківщину. Рішення про подальшу міграцію формується як довгострокова сімейна стратегія, де одним із центральних елементів є інтереси дітей, передусім можливість отримання ними якісної освіти.

Як правило, сім'ї з дітьми є менш мобільними. Їхня мобільність обернуто пропорційна віку дітей, адже найпроблемнішим повернення видається для дітей шкільного віку, підлітків, які встигли інтегруватись у соціальне, мовне та освітнє середовище країн перебування. Інтеграція дітей разом із надіями батьків на їх краще майбутнє посилює ризики остаточного закріплення сімей за кордоном. Водночас, у разі повернення, саме успішність адаптації та реінтеграції дітей значною мірою визначає сталість репатріації родини, бо неуспіх, незадоволення, стрес дитини, що може призвести навіть до проблем із здоров'ям, здатні спричинити повторний виїзд сім'ї. Натомість ефективна адаптація дитини до школи, знаходження свого місця в середовищі однолітків, навчальні успіхи сприяють процесу реінтеграції всієї родини.

З точки зору державної політики важливо зрозуміти, як саме наявність дітей впливає на рішення сімей про повернення та процес реінтеграції. Згідно з результатами різних досліджень, чи не центральним із можливих факторів є міркування щодо освіти. Перспективи отримання більш якісної освіти вдома — це вагомий аргумент на користь повернення. Проте важлива не лише якість освіти, а й поширення інформації про освітні можливості, а також ту допомогу в адаптації до освітньої системи, на яку можуть розраховувати діти-поверненці.

Передумовою успішної реінтеграції є підготовка до повернення, тобто накопичення необхідних для облаштування на батьківщині матеріальних і нематеріальних ресурсів. Крім того, повернення має бути результатом вільного вибору: вимушене повернення, як і вимушена міграція, ставить мігранта у заздалегідь невигідне становище.

У підготовці дитини до реміграції вирішальну роль відіграють батьки, від них залежить спілкування рідною мовою в сім'ї, спрямування дитини до діаспорних осередків, до занять з мови онлайн, а також віртуальні або й реальні контакти з батьківщиною, родичами та друзями, які там залишаються. Разом з тим необхідно враховувати, що діаспорні школи, онлайн заняття, вкрай важливі для виховання приналежності, збереження української ідентичності, частина батьків сприймає як додаткове навантаження і, водночас, вони здебільшого не забезпечують належне знання української мови чи інших предметів, достатнє для продовження навчання вдома. Тому важливу роль в реміграції та реінтеграції дітей відіграє не лише доступ до української освіти за кордоном, а й готовність освітньої системи в Україні прийняти та підтримати дітей-поверненців, адже після повернення батьки мають обмежений контроль над специфічними викликами реінтеграції своїх дітей до шкільної системи, дитячого колективу. Вирішальну роль відіграють школа й позашкільні заклади. Тому підготовку до повернення необхідно здійснювати як з боку родини, що планує реміграцію, так і з боку школи, яка приймає учня. Вчитель повинен враховувати міграційний

досвід учня, готувати клас до його прийняття, формувати повагу до інакшості. Школа ж має забезпечити дітям-поверненцям доступ до додаткових компенсаторних занять з мови, інших предметів. Учителі, а особливо класні керівники, мають підтримувати учнів із родин реемігрантів на етапі шкільної адаптації, враховуючи їхні потреби та обмеження.

Для того, щоб впоратися з цими завданнями, вчителю необхідні методичні рекомендації, інформація про особливості країн, з яких повертаються мігранти, семінари з питань різноманітності, толерантності та диференційованого навчання. Це стає вкрай необхідним на тлі міграційної ситуації в Україні, що характеризується і надалі ще більше характеризуватиметься поверненням біженців війни на батьківщину і перспективою імміграції іноземців.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективна політика повернення має передбачати комплексну підтримку дітей-поверненців, насамперед у сфері освіти, мовної адаптації, психологічного супроводу та соціальної інтеграції. Особливу увагу доцільно приділити розвитку програм збереження української мови, культури й національної ідентичності серед дітей, котрі тривалий час перебувають за кордоном, а також підготовці закладів освіти до роботи з учнями, які мають міграційний досвід.

Специфіка сімей з дітьми, інтереси дітей мають бути вповні враховані у процесі розроблення та реалізації політики щодо створення умов для повернення українських вимушених мігрантів з-за кордону. Адекватні управлінські рішення потребують наукового підґрунтя. Однак досліджень, присвячених проблемам реінтеграції поверненців, зокрема дітей, бракує. Відсутні статистичні дані щодо таких дітей, інформація про їхню вікову структуру, шкільні успіхи, настрої і самопочуття. Доволі скупа інформація в цій царині збирається або зі слів батьків, або шляхом опитування підлітків, натомість молодша вікова група залишається взагалі не дослідженою. Необхідними і вкрай важливими є дослідження процесу повернення на батьківщину сімей з дітьми, впливу на рішення про повернення молодших членів сім'ї, вивчення практичного досвіду реінтеграції дітей-поверненців в Україні, оцінка ефективності існуючих механізмів підтримки та розроблення рекомендацій щодо їх удосконалення.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. UNHCR (n.d.). *Operational data portal. Ukraine refugee situation*. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine
2. CES (2025). *Ukrainian Refugees After Four Years Abroad: The Fifth Wave of the Study*. https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-fifth-wave/
[ЦЕС (2025). *Українські біженці після чотирьох років за кордоном. П'ята хвиля дослідження*].
3. Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung (BiB) (2025). *Ukrainian Refugees in Germany: Developments and Changes in Socio-Demographic Structures, Families, Participation, and*

Return. https://www.bib.bund.de/Publikation/2025/pdf/Ukrainian-Refugees-in-Germany.pdf?__blob=publicationFile&v=2
4. European Commission (2025). *A predictable and common European way forward for Ukrainians in the EU* (COM(2025) 649 final). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0649
5. BBC News Ukraine (2025). *Fleeing the War or a Deliberate Decision to Leave? How Migration from Ukraine Has Changed and What Its Consequences Will Be*. https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c93px84133jo
[BBC News Україна (2025). *Втеча від війни чи свідомий виїзд. Як змінилася міграція з України і якими будуть її наслідки*].
6. UNHCR (2024). *Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees and IDPs from Ukraine. Summary Findings (Issue 6).* https://data.unhcr.org/es/country/ukr
7. Dustmann, C. (2003). Children and return migration. *J Popul Econ,* 16, 815—830. https://doi.org/10.1007/s00148-003-0161-2
8. Atterberry, A. L. (2025). *Migration as a Social Mobility Project: The Case of Return Migrant Families in India.* https://doi.org/10.1332/20467435Y2024D000000044
9. Nikolka, T. (2018). *Family Return Migration.* https://www.ifo.de/DocDL/wp-2018-286-nikolka-family-return-migration.pdf
10. Eurostat (2025). *Temporary protection for persons fleeing Ukraine — monthly statistics.* https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine
11. OpenDataBot (2025). *290.3 Thousand Citizens Left Ukraine and Did Not Return in 2025*. https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-emigration-trend-2025-12
[OpenDataBot (2025). *290,3 тисячі громадян виїхали та не повернулись в Україну у 2025 році*].
12. IOM (2025). *Ukraine — Returns Report — General Population Survey Round 21 (October 2025).* https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_UKR_Returns_Report_GPS_R21_October_2025_1.pdf?iframe=true
13. GUS (2025). *Dashboard: Ukraińcy w Polsce.* https://ukraincywpolsce.stat.gov.pl/
14. Suspilne (2025). *Ukrainian Consular Offices in Poland Registered Approximately 10,000 Newborn Ukrainian Citizens in 2025.* https://suspilne.media/1217860-u-2025-roci-u-polsi-narodilis-blizko-10-tisac-ukrainciv-bodnar/
[Суспільне (2025). *Консульські установи України у Польщі у 2025 році зареєстрували близько 10 тисяч новонароджених українців*].
15. European Parliamentary Research Service (2025). Acquisition and loss of citizenship in EU Member States. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/769502/EPRS_BRI(2025)769502_EN.pdf
16. Visit Ukraine (2026). *In Which Countries a Child Can Obtain Citizenship by Birthright: The Current List.* https://visitukraine.today/blog/1333/in-which-countries-a-child-can-obtain-citizenship-by-birthright-the-current-list#european-countries
17. UNESCO (2026). *Education for Ukrainian Refugee Learners in European Host Countries.* https://www.unesco.org/en/ukraine-war/education
18. Stankiewicz, K., & Żurek, A. (2023). *Children of Return Migrants in a Polish School: Linguistic and (Inter)cultural Challenges.* https://doi.org/10.2478/poljes-2023-0009
19. Vathi, Z., Duci, V. & Dhembo, E. (2016). Homeland (Dis)Integrations: Educational Experience, Children and Return Migration to Albania. *Int Migr*, 54,159—172. https://doi.org/10.1111/imig. 12230
20. Grosa, D. (2022). Anxieties Regarding Family Return to Latvia: Does the Imagined Turn Out to Be Reality?. *Central and Eastern European Migration Review*, 11 (2), 155—171. https://doi.org/10.54667/ceemr.2022.17

21. Grosa, D., & King, R. (2022). *The Challenges of Educational Reintegration and the Psychosocial Wellbeing of Returnee Children: Evidence from Latvia. Journal of International Migration and Integration. Revue de l integration et de la migration internationale,* 24 (S2), 407—426. https://doi.org/10.1007/s12134-022-00960-3

Стаття надійшла до редакції журналу: 12.07.2026
Стаття прийнята до друку після рецензування: 12.08.2026
Дата публікації: 31.10.2026

Olena Malynovska, Dr. Sc. (Public Administration), Chief Researcher
National Institute for Strategic Studies
01030, Ukraine, Kyiv, Pyrogova str., 7a
E-mail: malynovska@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5305-0253
Scopus ID: 57190283069

CHILDREN OF UKRAINIAN WAR REFUGEES AS A FACTOR
IN MAKING A DECISION TO (NOT) RETURN TO THEIR HOMELAND

The large-scale forced migration of the Ukrainian population caused by the full-scale war has brought the issue of citizens' return after the end or de-escalation of hostilities to the forefront. In this context, the role of children has become particularly significant, as their educational, social, and psychological needs increasingly shape family migration strategies. The purpose of the article is to assess the impact of children on the return intentions of Ukrainian war refugees, identify the key factors influencing family decisions regarding the return to Ukraine, and substantiate policy recommendations aimed at facilitating the repatriation and reintegration of families with children. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of children as an independent factor influencing the return or non-return of Ukrainian war refugees and in identifying mechanisms for incorporating their needs into the development of state return policies. The research employs comparative, statistical, and analytical methods, as well as the method of generalization. It is based on the analysis of statistical data provided by international organizations, findings of sociological surveys of Ukrainian refugees, and international experience in the reintegration of returnee children. The study demonstrates that the longer children remain abroad and the deeper their integration into the host country's educational system, social environment, and linguistic and cultural space, the lower the likelihood of their families returning to Ukraine. At the same time, the successful adaptation of children after return largely determines the sustainability of family repatriation and reduces the risk of repeated emigration. The findings suggest that an effective state return policy should include comprehensive measures to prepare children for re-emigration, support Ukrainian education abroad, preserve the Ukrainian language and national identity, and establish an effective system of educational, linguistic, psychological, and social support for returnee children in Ukraine. The practical significance of the study lies in the possibility of applying its findings to improve Ukraine's migration, educational, and social policies aimed at encouraging the return of displaced citizens and ensuring the successful reintegration of families with children.

Keywords: Ukrainian war refugees; forced migration; children; return migration; reintegration; state migration policy.